

[nová] Čeština
doma
& ve světě

2 2012

Nová čeština doma a ve světě

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
2/2012

Redakce:

Vedoucí redaktorka – Mgr. Kateřina Romaševská
Výkonná redaktorka – Mgr. Katarzyna Vaculová
Členové redakce – Mgr. Adriana Filas, Mgr. Oleksandr Sukhanek,
Mgr. Maria Simeunovich-Skvortsova
Korektorky – Mgr. Barbora Klímová, Michaela Vitoslavská

Adresa redakce:

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií FF UK
nám. J. Palacha 2, 116 38 Praha 1
Tel. (+420) 221 619 347, E-mail: ncds@ff.cuni.cz

Objednávky vyřizuje:

Vydavatelství Filozofické fakulty UK v Praze,
náměstí Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1, e-mail: books@ff.cuni.cz

Grafická úprava, obálka & sazba: Studio Lacerta (www.sazba.cz)

Obsah

Úvodní slovo	9
Recenze / Čeština očima sociolingvistiky	
Maria Simeunovich-Skvortsova Humar, Marjeta – Žagar Karer, Mojca (eds.) (2010): <i>Nacionalni jeziki v visokem šolstvu / National Languages in Higher Education</i> Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.	15
Marian Sloboda Radostný, Lukáš – Titěrová, Kristýna – Hlavničková, Petra – Moree, Dana – Nosálová, Barbora – Brychnáčová, Irena (2011): <i>Žáci s odlišným mateřským jazykem v českých školách</i> Praha: META, o. s. – Sdružení pro příležitosti mladých migrantů.	20
Richard Vacula Svobodová, Jana et al. (2011): <i>Fenomén spisovnosti v současné české jazykové situaci</i> Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta.	26
Články / Čeština očima sociolingvistiky	
Alena Čermáková <i>Podstata, vznik a fungování normy (nejen) spisovného jazyka z pohledu vybraných teorií kvalitativní sociolingvistiky</i>	35
Gabriela Gańczarczyk <i>Co Poláky láká v české kultuře aneb Jak může výuka reálií posilovat stereotypy</i>	48

Eliška Luhanová <i>Italská komunita s Čechy a češtinou v Praze</i> (<i>Provázanost socioekonomické situace a užívání češtiny</i>)	56
Katarzyna Vaculová <i>Poláci v Praze ve vztahu k majoritnímu jazyku</i>	65
James Wilson <i>O jazykové akomodaci moravských a slezských studentů žijících v Praze</i>	77
Eliška Zaepernicková <i>Jazykový portrét aneb Vyjádření lingvistického repertoáru beze slov</i>	97
O autorech tohoto čísla	107

Humar, Marjeta – Žagar Karer, Mojca (eds.) (2010):

Nacionalni jeziki v visokem šolstvu / National Languages in Higher Education.

Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Maria Simeunovich-Skvortsova

19.–20. listopadu 2009 se v hlavním městě Slovinska Lublani konala mezinárodní konference Jezikovna raznolikost in nacionalni jeziki v visokem šolstvu, která byla věnována „koexistenci jazyků v multijazykové globální společnosti a problematice současného vytlačování národních jazyků z vysokých škol a vědecké sféry“. Konference se zúčastnili vědci z mnoha evropských zemí: Slovinska, Maďarska, Dánska, Kypru, Německa, Irska, Francie, Nizozemska, Portugalska, Rumunska, Švédsko, Chorvatska, Belgie, Španělsko a Lotyšsko.

O necelý rok později byl vydán sborník materiálů Nacionalni jeziki v visokem šolstvu pod vedením Marjety Humarové a Mojci Žagarové Karerové. Sborník obsahuje 20 článků psaných ve slovinštině, angličtině a francouzštině. Největší počet příspěvků je v anglickém jazyce, což bylo možné očekávat vzhledem k tomu, že jde o materiály z mezinárodní konference. Cílovou skupinou tohoto sborníku jsou především filologové, profesori a odborní asistenti na lingvistických fakultách vysokých škol. Příspěvky nejsou seskupovány do tematických kapitol, nejsou klasifikovány podle mateřských jazyků či zemí autorů a každý článek je doplněn o abstrakt v angličtině a slovinštině. Proto níže uvádím stručný popis příspěvků, z nichž některým jsem se věnovala podrobněji.

Články v tomto sborníku nastiňují problematiku národních jazyků v rámci vysokoškolského vzdělávání v evropských zemích. Na mnoha evropských univerzitách probíhá výuka jednotlivých předmětů a někdy i celých kurzů v anglickém jazyce. Důvody jsou různé – zahraniční studenti občas nepotřebují znalost místního jazyka, protože se nacházejí v zemi jen kratší dobu, nebo se přihlásili na soukromou vysokou školu, kde celé studium probíhá v angličtině. Nebezpečí spočívá v tom, že s pronikáním angličtiny do vědecké sféry ztratí národní jazyk možnost se rozvíjet, vytvářet novou terminologii, být schopen vyjádřit jakoukoli myšlenku z jakékoli oblasti našeho života.

Na začátku sborníku je uvedeno tzv. Lublaňské prohlášení o použití slovinského jazyka na vysokých školách ve Slovinsku s cílem zachování

jazykové rozmanitosti v Evropské unii.¹ Jeho autoři – slovinští účastníci – využili konference jako platformy pro informování vědecké a široké veřejnosti o dnešní situaci na vysokých školách, kde se angličtina používá nejen během mezinárodních konferencí, ale i v posluchárnách, a takto čím dál více vytlačuje místní jazyk z národního vzdělávání. Dle Ústavy Republiky Slovinsko je slovinský jazyk úředním jazykem státu a jazykem všech úrovní vzdělání. Dle Zákona o veřejném použití slovinského jazyka a Zákona o vysokých školách výuka a obhajoba závěrečných prací probíhá ve slovinštině. Slovinští lingvisté ale vyslovili obavy, že se objevují určité neshody ohledně statusu slovinštiny v zemi, protože i když je ve státních dokumentech slovinština ustavena jako oficiální jazyk, dané předpisy se ve skutečnosti nedodržují a už celou řadu let angličtina proniká do procesu výuky. K tomu dochází zvláště po zavedení Boloňské deklarace. Reálná situace také dokazuje, že ve Slovinsku je velice slabé financování rozvoje slovinské terminologie a programů výměny studentů se zahraničními univerzitami. Text Lublaňského prohlášení je psán ve slovinštině, pak v angličtině. Po konferenci bylo Lublaňské prohlášení zveřejněno na stránkách časopisu *Jezikoslovni zapiski* Institutu slovinského jazyka Frana Ramovše.

Z hlediska metodologického zpracování článků má většina příspěvků obsahově úplné texty, tj. úvod, hlavní část a závěr, s velkým počtem ilustrativních příkladů a občas i tabulek, např. článek irského lingvisty Seosamha Mac Donnacha *The Role of the University in Sustaining Linguistic Minorities – an Irish Case Study*, článek Nacionalni jeziki, visoko šolstvo in mobilnost v pravu EU docenta právní fakulty Lublaňské univerzity Matije Accetta, nebo článek *Language diversity and research on education in France: The case of ICT francouzských spoluautorů Georges-Louise Barona a Erica Bruillarda*, který má srozumitelnou strukturu a bohatou bibliografii. Jiné články jsou dosti krátké a příklady nepříliš ilustrované, např. Kako je vključevanje v evropske integracije spodbudilo razvoj slovenske farmacevtske terminologije od skupiny autorů Aleše Obrezy, Jelky Šmidové-Korbarové, Mirjani Gašperlinové, odborníků z farmaceutické fakulty Lublaňské univerzity. Autoři zdůrazňují, že po vstupu Slovinska do Evropské unie se ve středu zájmu náhle objevila slovinská farmaceutická terminologie, která zaujala vedoucí pozici v oboru a na jejímž základě se připravuje k tisku Slovinský farmaceutický terminologický slovník, který

1 slovinsky – Ljubljanska izjava o rabi slovenskega jezika v visokošolskih ustanovah v Sloveniji z namenom ohranjanja jezikoslovne raznolikosti v Evropski uniji.

podle slibů autorů bude obsahovat nejdůležitější hesla a shrne mnohaletoou práci odborníků na danou problematiku. Menší příspěvek v angličtině švédské autorky Anny-Leny Bucherové *The role of terminology in the Swedish language policy 2009* obsahuje stručný obsah švédského Zákona o jazyku a základní principy práce TNC (Swedish Centre for Terminology), první veřejné instituce, která rozpracovala směrnice, jak má být zveřejněna a jak má ve společnosti fungovat švédská terminologie. Vzhledem k tomu, že autorka měla za úkol sdělit především informace o právních ustanoveních, nenajdeme v tomto článku příliš mnoho jazykových příkladů či jinou lingvistickou analýzu.

Tomaš Erjavec v článku *Slovenska terminologija in svetovni splet* informuje o dostupnosti a možnostech rozšíření slovinské terminologie, a jako jednu z možností uvádí účast na tvorbě terminologické databáze a její podporu ze strany studentů konkrétních oborů. Tento příspěvek je sice krátký, ale „hutný“, obsahuje mnoho odkazů na současné slovinské webové zdroje – slovníky, korpusy, knihovny, informace o softwaru apod. Tady musím podotknout, že při spolupráci se studenty z různých oborů se nesmí zapomínat na kontextový překlad terminologických prvků a spojení.

Gerhard Stickel, profesor Ústavu německého jazyka Univerzity v Mannheimu, člen Evropské federace národních institucí pro jazyk (EFNIL), ve svém článku *Domain loss of a language and its short- and long-term consequences* nabízí zajímavý pohled na spirálovitý rozvoj jazyků v Evropě. Autor říká, že proces zrovnoprávnění různých národních jazyků pramení ze středověké latiny a že v dnešní době multilingválnost opět směřuje v některých oblastech vysokoškolského vzdělání k monojazyčnosti. Ve vědě vládne angličtina, zvláště v přírodních a sociálních odvětvích. Situace vědců, kteří nejsou anglickými rodilými mluvčími, je ztížena tím, že potřebují více času a finančních prostředků, aby připravili své publikace v angličtině. Článek obsahuje rovněž výsledky výzkumu z roku 2002, který provedli německý lingvista Ulrich Ammon a jeho kanadský kolega Grant McConnell. Jejich spolupráce byla zaměřena na použití angličtiny jako jazyka vysokoškolské výuky ve 22 evropských zemích. Dosažené rezultáty potvrdily předpoklady, že míra využití anglického jazyka během výuky kolísala ve spojení se třemi faktory, kterými jsou: oblast vědy, počet rodilých mluvčích v daném evropském státě a geografická poloha. Nejčastěji se angličtina vyskytovala u věd přírodovědných, méně často v sociálních disciplínách a v oblasti společenských věd téměř vůbec. Profesor Stickel také zmiňuje možnost rozvíjení diglosie – angličtina bude sloužit pro komunikaci v důležitých sférách, za-

tímco národní jazyk zůstane v rámci osobní komunikace a lidové tvorby. Jako řešení takového nerovnoměrného rozdělení rolí autor nabízí aktivní rozvíjení bilingvismu u vědců, profesorů a studentů, a v sociálních a humanitních vědách dokonce trilingvismu. V závěru profesor Stickel vyzývá, aby si čtenáři uvědomovali, že zachování národního jazyka napomáhá především k zachování sociálních a kulturních hodnot daného národa.

Dánský profesor, bývalý předseda Dánské jazykové rady Niels Davidsen-Nielsen je známý jako vášnivý příznivec a propagátor používání dánštiny v Dánsku namísto všude pronikající angličtiny. Jeho článek *Language in higher education: A Danish view* prezentuje současnou situaci na jedné dánské vysoké škole, kde přednášky v anglickém jazyce navštěvuje 25 % studentů bakalářského studia a 56 % studentů magisterského studia. Autor upozorňuje na rizika studia v jiném než národním jazyce, která dokládá závažnými argumenty. Ústup dánštiny bude časem znamenat ztrátu schopnosti jejího používání ve všech sférách vědy a života, např. v devadesátých letech si dánští vědci při přípravě článků do národní encyklopedie vystačili pouze s dánštinou, ale v dnešní době je těžké si představit, že by se sestavování vědeckých textů obešlo bez anglických termínů. To znamená, že v této hrozné situaci dánština ztrácí stávající terminologii a netvoří novou, což hraje na smech všudypřítomné angličtině. Lze tvrdit, že angličtina je z hlediska gramatické struktury relativně snadný jazyk, ale prof. Davidsen-Nielsen mluví také o sociálním rozvrstvení, jež se výrazně promítá do jejího užívání a činí z ní naopak jazyk obtížný. Když nebude anglikanizace výuky na vysokých školách zastavena a obyčejní Dánové nebudou chtít ani moci pokračovat ve studiu na univerzitách, nebudou například schopni dozvědět se ze zpráv, oč se jedná v tom či onom vědeckém projektu. Je nutné podotknout, že brzy po konferenci v Lublani dánský parlament rozhodl, že dánština má být zachována jako jazyk výuky a výzkumů.

Se stejnými obavami ohledně vytlačování národních jazyků z vysokých škol, jako měli profesor Stickel a profesor Davidsen-Nielsen, vystoupila na konferenci slovinská docentka, odborná asistentka Ústavu slovinské literatury na Lublaňské univerzitě doktorka Alojzija Zupanová Sosičová, která je autorkou článku *Slovenščina ali angleščina?* Svůj projev na konferenci začala smutným vtípem s pohledem do budoucna – v roce 2019 se oslavy stého výročí Slovinské univerzity budou konat v anglickém jazyce. Občas se stává, že vysoké školy zavazují profesory k přednášení v angličtině, nebo je známo, že publikace v mezinárodních časopisech přináší autorům více bodů. Všechno se však nesmí podřizovat honbě za penězi. Jako

další smutný závěr autorka uvádí fakt, že upuštění od národního jazyka ve vědních oblastech vrátí slovinskou vědu o 500 let zpátky. Jako řešení nabízí zavedení pestřejší a levnější nabídky kurzů slovinštiny pro zahraniční studenty, provedení určitých změn v kritériích pro výběr vysokoškolských učitelů ve prospěch vědeckého slovinského jazyka a větší opatrnost s multilingválností v mezinárodních projektech.

Jediný článek ve francouzštině *Des langues pour les savoirs ou une langue pour la science* patří portugalskému lingvistovi Manuelovi Célio Conceiçãoovi. Autor rozebírá lingvistickou nerovnost, kde na jedné straně stojí potřeba zachování národního jazyka a tradic, tj. jazyková rozmanitost, a na straně druhé – globalizace, přinášející jednojazyčnost s cílem šíření znalostí v současném světě.

Do sborníku přispěl také profesor z nelingvistické vědecké oblasti. Člen Slovinské akademie věd a umění profesor Tadej Bajd z Elektrotechnické fakulty Lublaňské univerzity přináší kratší historický přehled rozvoje slovinského jazyka v oblasti elektrotechniky v článku *Slovenski jezik v elektrotehniki*. Článek obsahuje souhrn knih a učebnic fyziky a elektrotechniky psaných na území současného Slovinska od poloviny 19. století až po dnešní periodická vydání. Autor zdůrazňuje, že se v současnosti většina vědeckých článků v oblasti elektrotechniky píše ve slovinštině a pouze abstrakty k článkům v angličtině. Tímto popírá obavy jiných autorů sborníku, že je mateřský jazyk ve Slovinsku v odborné sféře vytlačován angličtinou pod vlivem všudypřítomné globalizace.

Další nelingvistka Georgeta Ciobanuová z Polytechnické univerzity v Rumunsku přispívá velice krátkým příspěvkem se zamyšlením nad novými aspekty jazykové rozmanitosti, zvláště nad kvalitou a kvantitou jazykové dynamiky a jejich vztahu k rozvoji terminologie.

Jan Roukens se v článku *Preparing the future of national languages in higher education* snaží vysvětlit mechanismus ztráty vlivu domácího jazyka a tím pozastavit daný negativní trend. Uvádí zde také opatření, která by mohla zastavit vytlačování národního jazyka na vysokých školách.

Nynější převládání angličtiny a hlavně její mlčenlivé uznání jako jazyka mezinárodní komunikace může vést k trvalým následkům v národních jazycích, hlavně v oblasti rozvíjení vědecké terminologie. Takové obavy a záporný postoj k angličtině vyjadřuje tajemnice Komise pro terminologii irského jazyka Fidelma Ni Challchobhairová ve svém příspěvku *English and language diversity*, kde zmiňuje geopolitické důvody průniku anglického jazyka do všech oblastí života, a řecká odborná asistentka Marilena

Karyolemouová s článkem Lesser-used national languages in higher education: The case of Greek in Cyprus, v němž uvádí status řečtiny na kyprských vysokých školách a její místo a výhled do budoucnosti.

Budoucnost národního jazyka zajímá také chorvatské výzkumníky Maju Bratanićovou a Anu Ostroškiovou Anićovou, které se v příspěvku Croatian in Higher Education – an Instrument of Language Integrity and a Means of Standardising National Terminology? ptají na možný vliv dnešní situace na standardizaci chorvatské odborné slovní zásoby.

Přehled možností výběru jazyka výuky představuje článek Ágoty Fórisové Hungarian as the language of education in the universities of the Carpathian Basin, která popisuje situaci v Maďarsku a sousedních státech, která je méně závislá na angličtině; drtivá většina výuky je studentům nabízena v maďarštině a tento fakt autorka dokládá citací z Ústavy republiky. Situaci národního jazyka nevnímají tak dramaticky ani Ina Druvieteová a Jānis Valdmanis, kteří zvažují přednosti a nedostatky zavedení Boloňského systému z hlediska ekonomického růstu a sociální soudržnosti ve svém společném článku Language Use in Higher Education Establishments in Litva.

Sborník je zakončen diachronickým přehledem činnosti Institutu slovinského jazyka Frana Ramovše v článku slovinské lexikoložky Andreji Želeové Vloga Instituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU při vsakdanjem jezikovnem in jezikoslovnem osveščanju. Daný příspěvek demonstruje, že v druhé polovině 20. století bylo vydáno mnoho lingvistických slovníků, od roku 2000 se pracuje na národním korpusu a pokračuje se i ve snaživé práci na ochraně slovinské slovní zásoby.

Věda má být multilingvální, ale s rovnoprávným rozvíjením národního jazyka, kde angličtina či jiný cizí jazyk bude sloužit jako prostředek mezinárodní komunikace na konferencích, během diskuzí a debat.